

Brüssel, 30.9.2020
SWD(2020) 305 final

KOMISJONI TALITUSTE TÖÖDOKUMENT

**2020. aasta aruanne õigusriigi kohta
Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis**

Lisatud dokumendile:

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

**2020. aasta aruanne õigusriigi kohta
Õigusriigi olukord Euroopa Liidus**

{COM(2020) 580 final} - {SWD(2020) 300 final} - {SWD(2020) 301 final} -
{SWD(2020) 302 final} - {SWD(2020) 303 final} - {SWD(2020) 304 final} -
{SWD(2020) 306 final} - {SWD(2020) 307 final} - {SWD(2020) 308 final} -
{SWD(2020) 309 final} - {SWD(2020) 310 final} - {SWD(2020) 311 final} -
{SWD(2020) 312 final} - {SWD(2020) 313 final} - {SWD(2020) 314 final} -
{SWD(2020) 315 final} - {SWD(2020) 316 final} - {SWD(2020) 317 final} -
{SWD(2020) 318 final} - {SWD(2020) 319 final} - {SWD(2020) 320 final} -
{SWD(2020) 321 final} - {SWD(2020) 322 final} - {SWD(2020) 323 final} -
{SWD(2020) 324 final} - {SWD(2020) 325 final} - {SWD(2020) 326 final}

LÜHIKOKKUVÕTE

Eesti kohtusüsteemi iseloomustab asjaolu, et kohtutes kasutatakse arenenud info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat, mis kuulub oma valdkonna paremiku hulka. See tagab suurepärase juurdepääsu õigusemõistmisele ja paindlikkuse kohtusse pöördumisel ning on COVID-19 pandeemia ajal tublisti kaasa aidanud kohtute tegevuse jätkumisele suhteliselt väikeste katkestustega. Riigikohus ja kohtunike omavalitsuskogud osalevad aktiivselt kohtusüsteemi haldamises, eelkõige sellistes põhiküsimustes nagu personali ja rahaliste vahendite jaotamine, kohtunike ametisse nimetamine ja nende karjääri muud aspektid.

Eestil on korruptsiooniga võitlemise õiguslik ja institutsiooniline raamistik üldjoontes sisse seatud. Korruptsioonivastase poliitika elluviimiseks on loodud toimiv võrgustik. Ettevalmistamisel on uus korruptsioonivastane strateegia. Kõigil ministriumidel on vahendid korruptsiooniennetuse koordineerimiseks ja riikliku korruptsioonivastase strateegia meetmete rakendamiseks oma tegevusvaldkonnas. Võimekus korruptsioonikuritegusid uurida ja menetleda on olemas ning prokuratuuri hinnangul on eelarvevahendid rahuldavad. Vastu on võetud nn pöördukse efekti reguleerivad sätted. Lobitegevus ei ole õiguslikult reguleeritud, kuid õigusakti eelnõu on ettevalmistamisel; samuti puudub veel rikkumisest teatajate kaitse mitmekülgne raamistik. Eesti on laialdaselt investeerinud e-õppesse, et toetada huvide konflikti ennetust kõigi avaliku sektori töötajate hulgas.

Eesti meedia mitmekesisust käsitlev õigusraamistik põhineb nii põhiseaduslikel tagatistel kui ka valdkondlikel õigusaktidel. Meediat reguleeriv asutus, Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet tegutseb majandusministeeriumi haldusalas. Selle sõltumatust tugevdab muudetud audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi ülevõtmise seadus. Meediaomandi läbipaistvus ei ole täielikult tagatud kuni uute erisätete vastuvõtmiseni. Ettevõtlusega seotud üldine teave on siiski elektrooniliselt kättesaadav ja äriregistri andmetega saab tutvuda tasuta. Ajakirjanike kaitse raamistik on põhjalik ja ajakirjanike kaitse tagatise sisaldavad mitu õigusakti.

Eesti kontrolli- ja tasakaalustussüsteem on hästi välja töötatud ja hõlmab kaasavat õigusloomemenetlust, mida veelgi edasi arendatakse. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium teostab põhiseaduslikkuse eel- ja järelkontrolli, sealhulgas vahetult põhiseadusele tugineva kaebuse alusel. Õiguskantsler täidab kontrolli- ja tasakaalustussüsteemis olulist rolli ning tema akrediteerimine ÜRO printsiipide kohase A-staatusega asutusena on pooleli (COVID-19 pandeemia tõttu edasi lükkunud).

I. KOHTUSÜSTEEM

Eesti kohtusüsteemis on kolm astet: esimese astme moodustavad neli maakohut (mis arutavad kõiki tsiviil-, kriminaal- ja väärteoasju) ja kaks halduskohut, teise astme kaks ringkonnakohut (vaatavad läbi maa- ning halduskohtute lahendeid) ning kõrgeim kohus on Riigikohus, mis vaatab kassatsiooni korras läbi kohtulahendeid ja teostab ka põhiseaduslikkuse järelevalvet. Riigikohus haldab ise oma eelarvet ja tegevust, esimese ja teise astme kohtuid hallatakse kohtute haldamise nõukojade ja justiitsministeeriumi koostöös. Kohtute haldamise nõukoda on mitmealaline kogu, millel on muu hulgas pädevus seoses kohtuvõrgu ja kohtute personali ja rahaliste vahenditega ning mis osaleb arutusel kohtute halduse üle¹. Esimese ja teise astme kohtute kohtunikud nimetab ametisse Vabariigi President Riigikohtu üldkogu ettepaneku põhjal. Prokuratuur on justiitsministri valitsemisalas olev valitsusasutus, mis on oma ülesannete täitmisel sõltumatu. Seda juhib peaprokurör, kellel vastutusalas on olulisel kohal prokuröride ametisse nimetamine ja teenistuskäik². Eesti kohtusüsteemis on advokaadid Eesti Advokatuuri, s.t sõltumatu omavalitsuslikul põhimõttel tegutseva kutseühenduse liikmed.

Sõltumatus

Riigikohtul ja teistel kohtunike omavalitsuskogudel on oluline roll kohtunike nimetamisel ja muude kohtusüsteemi puudutavate otsuste tegemisel. Riigikohus korraldab konkursi ja valib üldkogu istungil esimese ja teise astme kohtu kohtunikukandidaadid, kes esitatakse Vabariigi Presidendile kohtunikuks nimetamiseks³. Riigikohtu kohtunikud nimetab ametisse Riigikogu Riigikohtu esimehe ettepanekul. Riigikohtu esimees kuulab kõigepealt ära Riigikohtu üldkogu ja kohtute haldamise nõukojade arvamuse. Riigikohus aitab korraldada viie kohtunike omavalitsusorgani tööd (kohtunike täiskogu, kuhu kuuluvad kõik Eesti kohtunikud, kohtute haldamise nõukogu, kohtunike koolitusnõukogu, kohtunikeksamikomisjon⁴, distsiplinaarkolleegium⁵ ja kohtunike eetikanõukogu). Lisaks vaatab Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium läbi võimalikke kohtuliku kontrolli taotlusi seoses Vabariigi Presidendi otsusega jätta kandidaat kohtunikuks nimetamata⁶. Tuleb märkida, et president ei ole seni kordagi keeldunud

¹ Kohtute haldamise nõukotta kuuluvad Riigikohtu esimees, viis kohtunike täiskogu poolt kolmeks aastaks valitud kohtunikuks, kaks Riigikogu liiget (*ex officio* õiguskomisjoni ja põhiseaduskomisjoni esimees), advokatuuri juhatuse nimetatud vandeadvokaat, riigi peaprokurör või tema nimetatud riigiprokurör ning õiguskantsler (ombudsman) või tema nimetatud esindaja. Lisaks osaleb nõukojade töös justiitsminister või tema esindaja sõnaõigusega, kuid ilma hääletusõigusega. Nõukoda ei ole püsivalt tegutsev asutus, vaid nõuandev kogu, millel on aastas neli korralist istungit ja vajadusel erakorralised istungid.

² 2019. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 55–57. Justiitsministeerium teostab teenistuslikku järelevalvet prokuratuuri üle, kuid see ei laiene prokuratuuri tegevusele jälitustegevuse planeerimises, kohtueelses kriminaalmenetluses ja riikliku süüdistuse esindamisel kohtus. Vt prokuratuuriseaduse § 9. Riigi peaprokuröri nimetab ametisse valitsus justiitsministri ettepanekul, olles ära kuulunud Riigikogu õiguskomisjoni arvamuse.

³ Kohtute seaduse § 30.

⁴ Kohtunikeksamikomisjon on kümneliikmeline ja moodustatakse viieks aastaks. Sellesse kuuluvad kuus kohtunikuks kõigest kolmest kohtuastmest, üks Tartu Ülikooli õigusteaduskonna määratud õigusteadlane, üks justiitsministri määratud isik, advokatuuri määratud advokaat ja riigi peaprokuröri määratud riigiprokurör. Vt kohtute seaduse § 69.

⁵ Kolleegiumi koosseisu kohta vt § 93, lõige 1: viis riigikohtunikuks, viis ringkonnakohtunikuks ja viis esimese astme kohtu kohtunikuks.

⁶ Riikide korrupsioonivastane ühendus (GRECO) on märkinud, et ettepanekud esimese ja teise astme kohtunike nimetamiseks teeb Riigikohtu üldkogu (19 kohtunikuks), kaebusi menetleb aga üheksast kohtunikuks koosnev Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium. GRECO hinnangul kujutab see endast probleemi struktuurilise erapooletuse seisukohast, mida on käsitletud mitmes Euroopa Inimõiguste

kohtunikukandidaati ametisse nimetamast. Seetõttu ei ole põhiseaduslikkuse järelevalve komisjonil olnud ühtegi kohtuliku kontrolli menetlust seoses kandidaadi kohtunikuks nimetamata jätmise otsusega.

Kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse tase on üldsuse hulgas keskmine ja ettevõtjate hulgas madal. Üldsuse hulgas tajub 57 % vastajatest kohtusüsteemi sõltumatust võrdlemisi suure või väga suurena, seega on 2019. aastaga võrreldes tegu edasiminekinga. Enne seda oli suundumus negatiivne. Ettevõtjate hulgas on kohtute tajutav sõltumatus madal (kõigest 39 % peavad seda võrdlemisi suureks või väga suureks) ja püsib pärast eelnenud negatiivset suundumust stabiilne⁷. Teine ettevõtjate küsitlusuuring (Maailma Majandusfoorum), mille järgi on liikmesriikides tajutava sõltumatuse tase üle keskmise, on viimastel aastatel näidanud hinnangu langust⁸.

Kohtute haldamise nõukojal on oluline osa kohtute personali ja rahaliste vahendite kindlaksmääramises ning ta aitas korraldada tegevust COVID-19 pandeemia olukorras. Kohtute haldamise nõukoda on peamiselt kohtunikest koosnev mittealaline kogu, mis täidab olulist osa kohtusüsteemi haldamises. Muu hulgas tehakse nõukoda nõusolekul otsused kohtuvõrgu, iga kohtumaja kohtunike arvu ning kohtu esimeeste nimetamise ja vabastamise kohta. Lisaks annab ta arvamuse kohtuasutuste eelarve ja riigikohtunike kandidaatide kohta. Nõukoda ei tegutse alaliselt, see tuleb korraliselt kokku neli korda aastas ja erakorraliselt, kui tekib vajadus. Näiteks arutas nõukoda kohtusüsteemi tegevust COVID-19 pandeemia olukorras, sealhulgas elektroonilise kommunikatsiooni edasiarendamist, et kohtud saaksid tööd jätkata⁹. Nõukojale pakub organisatoorset tuge justiitsministeerium, kes ei saa aga sekkuda nõukoda töösse ega otsustesse. Nõukoda nõusolek on vajalik enamiku oluliste kohtuid käsitlevate justiitsministeeriumi otsuste puhul¹⁰. Nõukoda annab arvamuse ka finants- ja eelarvevahendite ning mõningates personaliküsimustes¹¹. Eelkõige on ta seotud kohtute vahendite jaotamisega, kuna annab arvamuse ettepaneku kohta, mille justiitsministeerium koostab kohtute esimeestega nõu pidades. Nõukoda poolt eelarve kohta arvamuse esitamise protsessis kujundatakse kompromissettepanek, mille koostamisse on kohtunikud täielikult kaasatud.

Kvaliteet

Kohtute info- ja kommunikatsioonitehnoloogilised vahendid on kõrgel tasemel ning neid arendatakse edasi, et tagada kohtute töö sujuvus vaatamata COVID-19

Kohtu otsuses. Vt GRECO neljas hindamisvoor – hindamisaruanne, punkt 99. Vt ka GRECO neljas hindamisvoor – teine vastavusaruanne, punktid 39–44.

⁷ 2020. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 44 ja 46.

⁸ 2020. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonis 48. Kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse taset liigitatakse järgmiselt: väga madal (vähem kui 30 % vastajatest tajub kohtute sõltumatust võrdlemisi suure ja väga suurena); madal (vahemikus 30–39 %), keskmine (vahemikus 40–59 %), kõrge (vahemikus 60–75 %), väga kõrge (üle 75 %).

⁹ Kohtute haldamise nõukoda soovitusel õigusemõistmise korraldamiseks eriolukorra ajal.

¹⁰ Vt kohtute seaduse paragrahvid 39 ja 41: kohtute tööpiirkonna määramine, kohtute struktuuri määramine, kohtute ja kohtumajade asukoha määramine; kohtute ja kohtumajade kohtunike arvu määramine; kohtu esimehe nimetamine ja ennetähtaegne vabastamine; otsus lubada kohtunikul jätkata teenistust ka pärast pensioonisaabumist; rahvakohtunike arvu määramine; kohtute infosüsteemi registriandmete koosseisu ja nende esitamise korra kehtestamine.

¹¹ Vt kohtute seaduse paragrahvid 39 ja 41: kohtute aastaelarvete kujundamise põhimõtted; justiitsministeeriumi eelarves kohtutele eraldatud summade vastavus kohtute aastaelarvete kujundamise põhimõtetega; Riigikohtu kohtuniku vabale kohale kandideerivad isikud; kohtuniku erakorraline ametist vabastamine.

pandeemiaga seotud probleemidele. Eesti kuulub nende liikmesriikide hulka, kes kasutavad info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat (IKT) kohtusüsteemi juurdepääsetavuse ja üldise kvaliteedi parandamiseks kõige tulemuslikumalt¹². Kohtute tööd hõlbustab nelja IKT-vahendi kasutamine: kohtute infosüsteem (KIS), avalik e-toimik, e-toimik ja hiljuti käivitatud digitoimiku süsteem. KIS on kohtute siseinfosüsteem, mida kasutavad kõik kohtunikud ja kohtuteenistujad ning mis sisaldab kõiki kohtule esitatud või kohtu loodud dokumente. Lisaks on see keskkond, milles saab luua kohtudokumente kohandatavate vormide abil, teha päringuid teistest andmebaasidest ja saata kohtuinfot e-toimiku kaudu teistesse infosüsteemidesse. KISi kasutatakse ka kohtuasjade automaatseks jaotamiseks kohtunikele¹³. Avalik e-toimik on väline infosüsteem, mis võimaldab menetlusosalistel ja nende esindajatel osaleda menetluses elektroonilisel teel¹⁴. Avaliku e-toimiku kaudu saavad kodanikud alustada tsiviil- ja haldusasju, jälgida tsiviil-, haldus- ja väärteomenetluse käiku ning esitada vajalikke dokumente. Selle alus on e-toimiku süsteem, mis ühendab politsei, prokuratuuri, kohtute ja teiste menetlejate infosüsteeme, tagab menetlust käsitleva info keskse edastamise osalistele ning kiire ja paberivaba andmevahetuse. Avaliku e-toimiku süsteemi eesmärk on edastada e-toimiku süsteemis olevat infot menetlusosalistele interneti teel¹⁵. E-toimik on keskne siseinfosüsteem, mis annab üksikasjaliku ülevaate menetluse eri etappidest. See võimaldab menetlusosaliste samaaegset infovahetust¹⁶. Klientsüsteemide kasutajad näevad üksnes neid andmeid, mis on seotud nende tööülesannetega¹⁷. Digitoimiku süsteem annab kohtunikele, nende abidele¹⁸ ja menetlusosalistele¹⁹ toimikutest parema ja funktsionaalsema ülevaate ja tagab nende kättesaadavuse. See IKT töövahend pakub kasutajatele mitut võimalust kohtute menetlusetappide ja protsesside paremaks korraldamiseks ja optimeerimiseks²⁰. Seoses COVID-19 pandeemiaga hakati digitoimiku süsteemi edasi arendama ja rakendama ning tänu sellele jätkus kohtute ja prokuratuuri töö suuremate katkestusteta.

Tõhusus

Eesti kohtusüsteem töötab tõhusalt. 2019. aastal lahendati maakohtutes tsiviilasjad keskmiselt 95 päevaga, kriminaalasjad üldmenetluses keskmiselt 226 päevaga, lihtmenetluses 28 päevaga ja väärteoasjad 46 päevaga. Esimese astme kohtutes lahendati haldusasjad

¹² 2020. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 27–29.

¹³ Eesti esitatud teave õigusriigi olukorda käsitleva 2020. aasta aruande koostamiseks.

¹⁴ Avalik e-toimik annab juurdepääsu tsiviil-, haldus-, kriminaal- ja väärteomenetlustele. Sellel on umbes 5 000 kasutajat, kes logivad end süsteemi sisse vähemalt kord nädalas, ning klientsüsteemidest tehakse iga päev 50 000 päringut.

¹⁵ Vt täpsemalt <https://www.rik.ee/en/international/public-e-file>.

¹⁶ Vt täpsemalt <https://www.rik.ee/en/international/e-file>.

¹⁷ Näiteks ei ole vanglaametnikel juurdepääsu kohtumenetluste infole.

¹⁸ KISi kaudu.

¹⁹ Avaliku e-toimiku kaudu.

²⁰ Tuleb märkida, et liikmesriigi taotlusel võib komisjon struktuurireformi tugiprogrammi kaudu anda vajadusekohast eksperdinõu majanduskasvu soodustavate reformide kavandamiseks ja rakendamiseks. Alates 2018. aastast on Eestile antud sellist toetust kohtusüsteemi reformide jaoks. Kuna Eesti on üks maailma digitaliseeritumaid riike, sealhulgas avaliku sektori pakutavate e-teenuste poolest, on küberkuritegevusel Eesti stabiilsusele, majandusele ja majanduskasvule potentsiaalselt suur mõju, võrreldes vähem digitaliseeritud riikidega. Toetuse eesmärk on arendada politseis, piirivalveametis, prokuratuuris ja kohtutes tõhusaid riiklikke küberturbe üksusi, et võidelda küberohtude vastu, neid uurida ja küberkurjategijad kohtu alla anda.

keskmiselt 123 päevaga²¹. Apellatsioonkaebuste menetlemise aeg oli tsiviilasjades keskmiselt 162 päeva, kriminaalasjades 44 päeva ja haldusajades 197 päeva. Kohtumenetluse pikkus tsiviil-, kaubandus- ja haldusajades on keskmisest lühem (otsusele jõudmiseks kuluva aja järgi) ja pooleliolevate kohtuasjade arv on sageli ELi madalamaid²². Seda liiki kohtuasjade puhul on algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr üle 100 %, see tähendab, et kohtud tulevad sissetulevate asjadega toime.

II. KORRUPTSIOONIVASTANE RAAMISTIK

Justiitsministeerium valmistab ette riikliku korruptsioonivastase strateegia, vastutab korruptsioonivastase strateegia rakendusplaani aruannete koostamise eest ja koordineerib seda. Korruptsioonivastane erikomisjon teostab parlamentaarset kontrolli korruptsioonivastaste meetmete rakendamise üle ja erakondade rahastamise järelevalve komisjon kontrollib erakondade rahastamist. Keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroo on spetsiaalne üksus, mis vastutab korruptsioonijuhtumite uurimise eest, ning kõrgemate riigiametnike ja kuue suurema kohaliku omavalitsuse kõrgemate ametnike korruptsioonisüütegude uurimine on kaitsepolitsei ameti ülesanne. Prokuratuur juhendab ja juhib korruptsioonikuritegude kohtueelset kriminaaluurimist ning esindab riiklikku süüdistust kohtus.

Transparency Internationali korruptsiooni tajumise indeks on Eestis 74/100 ning Eesti on sellega Euroopa Liidus 8. ja maailmas 18. kohal.²³ 60 % Eurobaromeetri 2020. aasta eriuuringus vastanutest peab korruptsiooni laialt levinuks (ELi keskmine 71 %)²⁴ ja 14 % tunneb, et korruptsioon mõjutab neid isiklikult igapäevaelus (ELi keskmine 26 %). Ettevõtlusvaldkonnas peab 44 % ettevõtjatest korruptsiooni laialt levinuks (ELi keskmine 63 %) ning 9 % leiab, et see on äritegevuses probleem (ELi keskmine 37 %). 37 % vastajatest leiab, et tehtud on piisaval hulgal hoiatava mõjuga süüdimõistvaid kohtuotsuseid (ELi keskmine 36 %), ning 46 % ettevõtjatest arvab, et üksikisikud ja ettevõtjad, kes on tabatud kõrgele ametiisikule altkäemaksu andmiselt, saavad piisava karistuse (ELi keskmine 31 %)²⁵.

Ettevalmistamisel on uus korruptsioonivastane strateegia. Korruptsioonivastast tegevust koordineerib justiitsministeerium (kriminaalpoliitika osakond)²⁶. Justiitsministeerium vastutab korruptsioonivastase strateegia rakendusplaani täitmise aruannete koostamise eest ja koordineerib seda²⁷. Kehtiva strateegia tähtaeg on lõppemas, sest see hõlmab ajavahemikku 2013–2020²⁸. Ettevalmistamisel on uus strateegia. Suure korruptsiooniriskiga valdkondade loetelu alusel on määratud korruptsioonivastase strateegia 2013–2020 prioriteedid ning sellesse loetellu kuuluvad tervishoid ja haridus. Riigihankeid loetakse horisontaalseks eri sektoreid hõlmavaks korruptsioonialtiks valdkonnaks.

²¹ Eesti esitatud teave õigusriigi olukorda käsitleva 2020. aasta aruande koostamiseks.

²² 2020. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 4–15.

²³ Transparency International, 2020. aasta indeks.

²⁴ Eurobaromeetri eriuuring nr 502 (2020).

²⁵ Eurobaromeetri kiiruuring nr 482.

²⁶ Kõigil teistel ministeeriumidel on korruptsiooni ennetamise koordinaator, kes määratakse juhtima korruptsioonivastase poliitika rakendamist ministeeriumi vastutusallas. Võrgustik koguneb neli kuni viis korda aastas ja sellesse kuuluvad ka politsei, kodanikuühiskonna, Riigikogu, riigikontrolli ja teiste huvirühmade esindajad. Korruptsioonivastase tegevuse koordineerimise eelarves on lisaks jooksvatele personalikuludele ette nähtud 7 000–15 000 eurot korruptsioonivastastele projektidele.

²⁷ Vabariigi Valitsuse korruptsioonivastane strateegia 2013.

²⁸ „Korruptsioonivastase strateegia aastateks 2013–2020“ rakendusplaan aastateks 2017–2020.

Korruptsiooni ennetamise ja sellega võitlemise pädevus on jagatud mitme eri asutuse vahel. Prokuratuur juhendab ja juhib korruptsioonikuritegude kohtueelset kriminaaluurimist ning esindab riiklikku süüdistust kohtus²⁹. 2019. aastal vähenes registreeritud korruptsioonikuritegude arv 2018. aastaga võrreldes 81 %³⁰. Ligikaudu 40 % korruptsioonijuhtumeid leiab aset kohalikul tasandil³¹. Prokuratuuri hinnangul on eelarvevahendid piisavad³². Keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroo on spetsiaalne üksus, kes vastutab korruptsioonijuhtumite uurimise eest. Korruptsioonikuritegude büroo ülesanne on korruptsioonijuhtumite puhul nii kuritegude ennetamine ja kohtueelne uurimine prokuratuuri järelevalve ja juhtimise all kui ka väärtegude menetlemine³³. Lisaks on korruptsioonijuhtumite puhul kuritegude kohtueelse uurimise ja väärtegude menetlemise pädevus kaitsepolitsei ametil. Igas ministeeriumis on üks ametnik, kes koordineerib korruptsiooni ennetamist ja tagab riikliku korruptsioonivastase strateegia meetmete rakendamise ministeeriumi tegevusvaldkonnas. Lisaks teatavad korruptsiooniennetuse koordinaatorid korruptsionikahtlusest või -ohust oma ministrile. Kui korruptsiooni kohta on tõendeid, teatavad nad sellest politseile³⁴. Riigikogu korruptsioonivastane erikomisjon teostab parlamentaarset kontrolli korruptsioonivastaste meetmete rakendamise üle ning arutab ja hindab korruptsioonivastases seaduses nimetatud ametiisikute võimalikke korruptsioonijuhtumeid³⁵. Erakondade rahastamise järelevalve komisjon kontrollib erakondade rahastamist ning teeb järelevalvet valimisel osalevate erakondade, valimisliitude ja üksikkandidaatide rahaliste vahendite saamise ja kulutamise üle³⁶.

Rikkumisest teatajate kaitseks ei ole põhjalikke reegleid kehtestatud. Korruptsioonivastase seaduse 2013. aasta muudatuste kohaselt on ametiisikutel keelatud korruptsiooni varjata ning asutused peavad tagama heas usus tegutsevate rikkumistest teavitajate konfidentsiaalsuse. Nimetatud õigusnorme kohaldatakse siiski üksnes avaliku, mitte aga erasektori suhtes.

²⁹ Prokuratuuri 2020. aasta eelarve on 15 159 770 eurot, seega 763 801 euro võrra suurem kui 2019. aastal.

³⁰ Justiitsministeerium, „Kuritegevus Eestis 2019. Korruptsioon“. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/korruptsioon.html>.

³¹ Justiitsministeerium, „Registreeritud kuriteod 2003–2018“, Tallinn, 2019.

³² Prokuratuuri 2020. aasta eelarve on 15 159 770 eurot, seega 763 801 euro võrra suurem kui 2019. aastal. 2020. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri. <https://www.riigikogu.ee/download/52fab2ca-9670-4add-8347-4c880a647a63>.

³³ 2019. aastal oli büroos 33 töötajat. Korruptsioonikuritegude büroo 2019. aasta eelarve oli 1 156 132 eurot. Vt ka <https://www.politsei.ee/files/Korruptsioon/Trykised/korruptsioon-2017.pdf>.

³⁴ Korruptsiooni ennetamist koordineerivate isikute kontaktid ministeeriumides, Korruptsioon.ee, <https://www.korruptsioon.ee/et/korruptsioonivastane-tegevus-eesis/korruptsiooni-ennetuse-kontaktid-ministeeriumides>.

³⁵ Komisjoni moodustavad viis riigikogu liiget ja kaks ametnikku. Komisjon teostab järelevalvet Riigikogu liikmete tegevuspiirangutest kinnipidamise üle ja kontrollib nende huvide deklaratsioone, esitab Riigikogule oma tegevuse aastaaruande, teostab parlamentaarset järelevalvet korruptsioonivastaste meetmete rakendamise üle, sh korraldab info kogumiseks kohtumisi valitsusasutuste esindajatega ja õiguskaitseorganite esindajatega näiteks kaitsepolitsei ametist, kriminaalpolitseist ja prokuratuurist. Erikomisjonil on õigus isikuid välja kutsuda ning nõuda tutvumiseks andmeid ja dokumente. Samuti on tal õigus teha ettepanekuid õigusaktide muutmiseks. Vt täpsemalt korruptsioonivastase erikomisjoni järelevalvetegevuse kohta: <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/komisjonid/korruptsioonivastane-erikomisjon/>.

³⁶ Komisjoni kuuluvad liikmed, kelle nimetavad Riigikogus esindatud erakonnad, ning õiguskantsleri esindaja, riigikontrolöri esindaja ja Vabariigi Valimiskomisjoni esindaja. Komisjoni liikmed on sõltumatud ega esinda oma töös neid nimetanud organisatsioonide huve ega seisukohti.

Lobitöö ei ole õiguslikult reguleeritud. Puuduvad õigusnormid, millega oleks kindlaks määratud lobitöö raamistik ja reeglid. GRECO soovitas võtta vastu reeglid, mis käsitlevad lobistide ja kõrgete ametiisikute kontakte, ning kontaktid avalikustada³⁷. Valitsus valmistab ette eelnõud lobitegevuse reguleerimiseks täidesaatvas võimuharus töötavate riigiametnike puhul.

Arutatud on riigiettevõtete juhtide majanduslike huvide avalikustamise vajalikkust. 2013. aastal vastu võetud korruptsioonivastase seadusega tugevdati Riigikogu korruptsioonivastase erikomisjoni pädevust seoses ametiisikute huvide deklaratsioonidega³⁸. Suurendati deklareeritavate andmete hulka ning laiendati komisjoni pädevust ja õigusi. Muudetud seaduse alusel loodi 2014. aastal huvide deklaratsioonide elektrooniline register. Erinevalt riigiettevõtete majanduslikest huvidest on need juba avalikud ja seetõttu ka avalikkuse, sh meedia poolt kontrollitavad. Varade ja huvide deklareerimise süsteemis, mis alustas tegevust 2014. aastal, saab iga deklaratsiooni esitav ametnik kasutada eeltäidetud vormi ja esitada deklaratsiooni elektrooniliselt. Esitatud deklaratsioon on avalikkusele kättesaadav kolme aasta jooksul alates esitamiskuupäevast³⁹.

Vastu on võetud nn pöördukse efekti reguleerivad sätted. Avaliku teenistuse seadus sisaldab sätteid, mille kohaselt ei või ametnik, kes on teenistusest vabastatud, ühe aasta jooksul vabastamise päevast arvates saada seotud isikuks⁴⁰ sellise eraõigusliku juriidilise isikuga, kelle üle ta on viimase aasta jooksul vahetult või püsivalt järelevalvet teostanud.

³⁷ GRECO viies hindamisvoor – hindamisaruanne, soovitus v: „Luu reeglid i) kõrgete ametiisikute ja avalikku otsustamisprotsessi mõjutada soovivate kolmandate osapoolte / lobistide vaheliseks suhtluseks ja ii) avalikustada sellised kokkupuuted ja arutatud teemad.“

³⁸ Korruptsioonivastane seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/KVS>. (alates 22.9.2014)

³⁹ GRECO neljas hindamisvoor – vastavusaruanne.

⁴⁰ Seotud isik on selle sätte tähenduses juriidiline isik, milles vähemalt 1/10 osalusest või osaluse omandamise õigusest kuulub ametiisikule endale või temaga seotud isikule; ja juriidiline isik, mille juhtimis- või kontrollorgani liige on ametiisik ise või tema perekonnaliige.

III. MEEDIA MITMEKESISUS

Eestis on sõnavabadus ja teabe saamise õigus materiaalselt ja formaalselt kaitstud Eesti Vabariigi põhiseadusega⁴¹. Teisene õigusakt tagab sõnaselgelt ajakirjanike õiguse kaitsta oma allikaid ja tugevdab meediavabadust raadio- ja televisioonisektoris⁴². Teabe saamise õigust on sõnaselgelt tunnustatud põhiseaduses, avaliku teabe seaduses⁴³ ja isikuandmete kaitse seaduses^{44,45}.

Kavandatava reformiga soovitakse tugevdada meediat reguleeriva asutuse, Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti sõltumatust. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet on valitsusasutus, mis loodi 2019. aastal Tarbijakaitseameti ja Tehnilise Järelevalve Ameti ühendamisel. Amet tegutseb majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi valitsemisalas. Seadusemuudatustega, millega võetakse üle muudetud audiovisuaalmeedia teenuste direktiiv,⁴⁶ on kavas muuta Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti ülesandeid, volitusi ja pädevust. Nagu teatasid Eesti ametiasutused, määratlevad nad Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti kui sõltumatu ametiasutuse staatuse vastavalt sõltumatuse nõuetele, mis on sätestatud audiovisuaalmeedia teenuste direktiivis⁴⁷.

Eesti Pressinõukogu on vabatahtlik ajakirjanduse enesereguleerimise organ. Selle eesmärk on lahendada kaebusi, mis laekuvad avalikkuselt ajakirjanduses, ajakirjandusliku sisuga veebiportaalides ja avalik-õigusliku ringhäälingu jaamade avaldatud materjalide kohta Pressinõukogul on kümme liiget: kuus ajakirjanduse esindajat ja neli liiget väljastpoolt ajakirjandust, lisaks rotatsiooni korras vahetuv esimees. Nõukogu on asutanud Eesti Ajalehtede Liit⁴⁸.

Praegu puuduvad õiguses erinormid, mis kohustaksid avaldama omandiinfot. Ettevõtlusega seotud üldine teave on siiski elektrooniliselt kättesaadav ja äriregistri andmetega saab tutvuda tasuta⁴⁹. Info puudumine meediaomandi kohta on mõnevõrra muret tekitanud⁵⁰. Praeguses audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi ülevõtmiseks kavandatud õigusakti eelnõus on aga uus säte, mis käsitleb avalikke andmeid meediaomandi struktuuri ja läbipaistvuse kohta ning mille aluseks on audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi asjakohane säte⁵¹. Praegu ei ole meediaettevõtete tegelike omanike info avalikkusele kõikidel juhtudel kättesaadav. Selle asjaolu tõttu hinnati meedia mitmekesisuse vaatlusvahendi (Media Pluralism Monitor, MPM) 2020. aasta aruandes Eesti meediaomandi läbipaistvuse riskitaset keskmiseks. Samal ajal osutab turu mitmekesisuse indikaator kõrgele riskile, sest meediaomandi horisontaalne ja vertikaalne kontsentreerumine suureneb. See kehtib eriti piirkondlike meediaväljaannete kohta, mis on riigis tugeva traditsiooniga. Euroopa

⁴¹ Paragrahvid 44–46, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>.

⁴² Meediateenuste seadus, paragrahvid 15 ja 13, vt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012011001>.

⁴³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011010>.

⁴⁴ Isikuandmete kaitse seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122010011>.

⁴⁵ 2020. aastal oli Eesti organisatsiooni Piirideta Reporterid maailma ajakirjandusvabaduse indeksis 14. kohal.

⁴⁶ Audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi muutmise õigusakti (Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. novembri 2018. aasta direktiiv (EL) 2018/1808, millega muudetakse direktiivi 2010/13/EL audiovisuaalmeedia teenuste osutamist käsitlevate liikmesriikide teatavate õigus- ja haldusnormide koordineerimise kohta) eelnõu on läbinud institutsioonidevahelise konsultatsiooni ja esitatakse augustis valitsusele heakskiitmiseks. Riigikogu hakkab seda arutama septembris.

⁴⁷ Audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi artikkel 30.

⁴⁸ Eesti Ajalehtede Liidu veebisait Pressinõukogu kohta, <http://vana.meedialiit.ee/pressinoukogu>.

⁴⁹ Äriregistri veebiaadress: <https://ariregister.rik.ee/>.

⁵⁰ Riigikülastuse ja aruande koostamiseks peetud konsultatsioonide käigus saadud teave.

⁵¹ Audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi artikkel 5.

Ajakirjandus- ja Meediavabaduse Keskuse 2018. aasta teabekogumissmissioon osutas meedia kontsentreerumisele kui murettekitavale ilmingule⁵². Kohaliku meedia puhul on MPMi 2020. aasta aruandes esile toodud meedia poliitilise sõltumatusesega seotud keskmist riski, mille põhjuseks on meediaomanike ning valitsevate erakondade ja poliitikute huvide konflikti reguleerivate normide puudumine⁵³.

Õigus saada informatsiooni on sätestatud põhiseaduses ning avalikkuse juurdepääsu ametiasutuste valduses olevale teabele reguleerib avaliku teabe seadus. Huvirühmad on komisjonile märkinud⁵⁴ ja ka MPM on esile toonud selle tajumist, et haldusasutustel on tendents tõkestada mõnel juhul juurdepääsu avalikule teabele.

Ajakirjanike kaitse õigusraamistik on põhjalik. See tugineb väljendusvabadusele, mida on sõnaselgelt tunnustatud Eesti põhiseaduses ja meediateenuste seaduses. Viimane sisaldab sätet informatsiooniallika kaitse kohta. Ajakirjanike kaitse tagatise sisaldab ka kriminaalmenetluse seadustik⁵⁵. Mõne konkreetse au teotamise juhtumi puhul on siiski karistusena ette nähtud vangistus⁵⁶. MPMi 2020. aasta aruandes on ajakirjaniku kutse, standardite ja kaitse indikaatori analüüs andnud tulemuseks madala riski. Sellegipoolest on viimasel ajal tekitanud muret sekkumine uurivate ajakirjanike töösse⁵⁷. 2019. ja 2020. aastal ei avaldatud Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse edendamise platvormil Eesti kohta ühtegi asjakohast hoiatust⁵⁸. 2020. aastal avaldati üks hoiatus seoses väidetava vaigistava mõjuga ajakirjandusvabadusele; ent see juhtum oli seotud hoopis ELi tasandil määratud rahaliste sanktsioonide kohaldamisega, nagu kinnitas Euroopa Komisjon 19. juuni 2020. aasta arvamuses⁵⁹.

⁵² Euroopa Ajakirjanike Liidu (EFJ) ja Euroopa Ajakirjandus- ja Meediavabaduse Keskuse (ECPMF) 2018. aasta ühine külaskäik Balti riikidesse, https://adobeindd.com/view/publications/c17c50d1-7733-41c3-b0fd-de8de57e8d9a/alnr/publication-web-resources/pdf/FFM_Baltics_cc.pdf.

⁵³ Neid tulemusi kinnitas riigikülastuse käigus saadud teave.

⁵⁴ Riigikülastuse käigus saadud teave.

⁵⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku § 72, <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012016019>.

⁵⁶ Au teotamise dekriminaliseerimine, https://cmpf.eu.eu/wp-content/uploads/2019/01/decriminalisation-of-defamation_Infographic.pdf.

Ainult väga konkreetsetel juhtudel, kui au teotamine puudutab konkreetseid isikute kategooriaid, võib tagajärjeks olla vangistus (karistusseadustiku § 247, rahvusvaheliselt kaitstud isiku laimamine; § 275, võimuesindaja laimamine; § 305, kohtu või kohtuniku laimamine).

⁵⁷ „Piirideta Ajakirjanikud (RSF) on väga mures sõltumatu ajakirjanduse tuleviku pärast Eestis, kus viimastel nädalatel on riigi juhtivast päevalehest Postimees lahkunud peaaegu kõik uurivad ajakirjanikud ja arvamustoimetajad, öeldes, et ei usalda enam selle juhte.” RSF väljendas muret seoses Linnamäe kontrolliga Postimehe üle juba 2019. aasta aprillis, kui Postimehe ajakirjanikud ütlesid, et neile on avaldatud eri vormis survet Linnamäe paljude muude ärihuvidega seotud sündmuste kajastamiseks”, jaanuar 2020, <https://rsf.org/en/news/does-crisis-leading-daily-mean-end-investigative-journalism-estonia>.

⁵⁸ Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse edendamise platvorm.

⁵⁹ Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse edendamise platvorm, Eesti valitsuse vastus platvormile Venemaa valitsuse uudisteagentuuri Sputnik kohta. 19. juunil võttis Euroopa Komisjon vastu arvamuse nõukogu määrusega (EL) nr 269/2014 kehtestatud finantssanktsioonide kohaldamise kohta, mille kohaselt on Eesti rakendanud Rossija Segodnja (Sputnik-Eesti) suhtes finantssanktsioone õiguspäraselt. Vt aramus nõukogu määrusega (EL) nr 269/2014 kehtestatud finantssanktsioonide kohaldamise kohta, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/200619-opinion-financial-sanctions_et.pdf.

IV. MUUD KONTROLI JA TASAKAALUSTAMISEGA SEOTUD INSTITUTSIOONILISED KÜSIMUSED

Eesti on parlamentaarne vabariik, millel on ühekojaline parlament ja kus Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium võib teostada põhiseaduslikkuse järelkontrolli, sealhulgas teatavatel juhtudel põhiseadusele tugineva kaebuse alusel. Lisaks kohtusüsteemile on kontrolli- ja tasakaalustussüsteemis osa õiguskantsleril (ombudsmanil). Avalikkuse ja huvirühmade kaasamist toetavad arenenud info- ja kommunikatsioonitehnoloogilised töövahendid.

Arendamisel on uus õigusloomekeskkond ja õiguspoliitika suunised, et suurendada veelgi kasutajasõbralikkust ning avalikkuse ja huvirühmade kaasatust. Õigusloomes juhendatakse hea õigusloome ja normitehnika eeskirjast⁶⁰. Protsess algab üldiselt väljatöötamiskavatsuse koostamisega; selles esitatakse lahendamist vajav probleem ja võimalik sihtrühm, valitseva olukorra ja võimalike lahenduste analüüs, samuti iga võimaliku meetme võimalik mõju⁶¹. Ministeeriumid peavad kindlaks määrama huvirühmad, kes tuleb kaasata võimalikult varakult, hiljemalt väljatöötamiskavatsuse koostamise etapis või arengukava koostamise ettepaneku tegemise etapis. Huvirühmadega konsulteerimine peab toimuma vähemalt kahes etapis: kui tehakse otsus, kas õigusakt välja töötada (väljatöötamiskavatsus), ja enne Riigikogule esitamist, kui õigusakti eelnõu on koostatud. Kõik õigusaktide eelnõud, väljatöötamiskavatsused, arengukava koostamise ettepanekud või muud olulise mõjuga küsimused avaldatakse konsulteerimiseks eelnõude infosüsteemis EIS. Huvirühmade arvamuse küsimiseks pööratakse ka regulaarselt otse nende poole. Justiitsministeeriumil on töös projekt, et luua uus õigusloomekeskkond, mis oleks kasutajasõbralikum ja milles oleks uuenduslikud võimalused paremaks ja huvirühmi rohkem kaasavaks õigusloomeks. Riigikogus on arutusel suuniste „Õiguspoliitika põhialused aastani 2030“ eelnõu, mille eesmärk on seada uus hea õiguspoliitika standard ja olla suunanäitajaks poliitika kujundamisel, sealhulgas huvirühmade kaasamisel.

Põhiseaduslikkuse järelevalvet teeb Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium. Riigikohus on nii kõrgeim ehk kolmanda astme kohus kui ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium kontrollib seaduste ja muude üldkohaldatavate õigusaktide vastavust põhiseadusele põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse⁶² kohaselt. Eri liiki põhiseaduslikkuse järelevalve menetlusi saavad algatada kohtud, Vabariigi President, õiguskantsler, kohaliku omavalitsuse volikogu ja Riigikogu. President võib esitada taotluse tunnistada Riigikogus vastuvõetud, kuid tema poolt väljakuulutamata seadus põhiseadusega vastuolus olevaks, kui Riigikogu on selle pärast uueks arutamiseks ja otsustamiseks saatmist muutmata kujul uuesti vastu võtnud (põhiseaduslikkuse eelkontroll). Õiguskantsleril (ombudsmanil) on seaduste põhiseaduslikkuse järelevalve süsteemis samuti oluline osa, eeskätt on tal õigus algatada abstraktne põhiseaduspärasuse järelkontroll⁶³. Riigikohtu praktika kohaselt lubab kohus teatavatel erandjuhtudel taotlejal pöörduda individuaalse kaebusega vahetult Riigikohtu

⁶⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228>.

⁶¹ Kõikidele nendele dokumentidele on avalikkusel vaba juurdepääs eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu, mis asub veebiaadressil <http://eelvoud.valitsus.ee/main#ANx6shIc>.

⁶² Vt seaduse täistekst, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849846?leiaKehtiv>.

⁶³ Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 6.

poole, enne kui muud õiguskaitsevahendid alamates kohtuastmetes on ammendatud, täpsemalt olukordades, kus taotleja põhiõiguste kaitseks ei ole toimivat õiguskaitsevahendit⁶⁴.

Muudatustega laiendati õiguskantsleri (ombudsmani) mandaati. Õiguskantsler on Euroopa inimõiguste kaitse ja edendamise riiklike asutuste võrgustiku akrediteerimata assotsieerunud liige. 2019. aasta jaanuaris jõustus õiguskantsleri institutsiooni kohta uus õigusakt,⁶⁵ millega lisati tema ülesannetele tegutsemine Eesti riikliku inimõiguste kaitse ja edendamise asutusena. Õiguskantsleril on ulatuslik ja tugev mandaat, muu hulgas tegevus ÜRO piinamisvastase konventsiooni kohase riikliku ennetusasutusena ja ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni kohase riikliku seireasutusena. Ta täidab ka laste ombudsmani ülesandeid. Õiguskantsler taotles hiljuti akrediteeringut ülemaailmselt inimõiguste asutuste võrgustikult (GANHRI) ja akrediteerimisprotsess on alanud.⁶⁶

Eesti kuulutas seoses COVID-19 pandeemiaga välja eriolukorra. Eesti valitsus kuulutas 12. märtsil 2020 välja eriolukorra ja määras eriolukorra juhiks peaministri. 20. märtsil 2020 teatas valitsus Euroopa Nõukogule Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 15 sätestatud erandiklausli alusel, et mõned rahvatervise kaitseks võetud meetmed võivad kaasa tuua teatavate konventsioonist Eestile tulenevate kohustuste täitmise peatamise. Peaministri (kui eriolukorra juhi) korraldusi oli võimalik vaidlustada halduskohtus (kuid nende kontrolli õigust ei olnud parlamendil ega presidendil). Eriolukord lõpetati 18. mail 2020 (konventsiooni artikli 15 kohane kohustuste täitmise peatamine lõpetati samal päeval).

Koostamisel on uus kodanikuühiskonna arengukava aastateks 2021–2030. Valitsus edendab kodanikuühiskonda „Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020“⁶⁷ abil, mille aluseks on „Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon“. Siseministerium on alates 2018. aastast juhtinud uue kodanikuühiskonna arengukava 2021–2030 koostamist koostöös huvirühmadega, sealhulgas kodanikuühiskonna organisatsioonide esindavate katusorganisatsioonidega, ja nende aktiivsel osavõtul. Selle raames on peetud tööriühmade kohtumisi ja huvirühmade konsultatsioone Eesti eri maakondades⁶⁸. Eesti kodanikuühiskonna tegutsemisruumi loetakse avatuks⁶⁹.

⁶⁴ Riigikohtu üldkogu 17. märtsi 2003. aasta otsus 3-1-3-10-02.

⁶⁵ Vt 2019. aasta jaanuari muudatused õiguskantsleri seaduses.

⁶⁶ Akrediteerimine ÜRO Pariisi printsiipide kohase A-staatuse saamiseks oli kavandatud 2020. aasta märtsiks, kuid lükati Covid-19 pandeemia tõttu edasi. Vt ka Euroopa inimõiguste asutuste võrgustik (ENNHRI), „The rule of law in the European Union, Reports from national human rights institutions“ (Õigusriik Euroopa Liidus. Riiklike inimõiguste asutuste aruanded), lk 73.

⁶⁷

https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumentid/Arengukavad/kodanikuuhiskonna_aren_gukava_2015-2020_0.pdf.

⁶⁸ Eesti esitatud teave õigusriigi olukorda käsitleva 2020. aasta aruande koostamiseks.

⁶⁹ Vt hinnangut, mille on andnud CIVICUS; hinnang põhineb viieastmelisel skaalal, mis on määratletud järgmiselt: avatud, piiratud, takistatud, allasurutud ja suletud.

Lisa: allikate loetelu tähestikulises järjekorras.*

* *Loetelu õigusriigi olukorda käsitleva 2020. aasta aruande konsultatsiooni raames antud vastustest on esitatud (komisjoni veebisaidil).*

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (2020), meedia mitmekesisuse vaatlusvahendi (MPM) 2020. aasta aruanne. <https://cmpf.eu/media-pluralism-monitor/mpm-2020>.

CIVICUS, Monitor tracking civic space: Estonia. <https://monitor.civicus.org/country/estonia/>.

Eesti kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020, https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/kodanikuühiskonna_arengukava_2015-2020_0.pdf.

Eesti Riigikohus, 17. märtsi 2003. aasta otsus 3-1-3-10-02. <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-3-10-02>.

Eesti Vabariigi Valitsus, eelnõude infosüsteem. <http://eelvoud.valitsus.ee/main#ANx6shIc>.

Eesti Vabariigi Valitsus (2013), *Korruptsioonivastane strateegia aastateks 2013–2020*. https://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumendid/korruptsioonivastane_strateegia_2013-2020_1.pdf.

Eesti Vabariigi Valitsus (2020), Eesti esitatud andmed õigusriigi olukorda käsitleva 2020. aasta aruande koostamiseks.

Eesti Vabariigi Valitsus (2020), „*Korruptsioonivastase strateegia aastateks 2013-2020*“ rakendusplaan aastateks 2017–2020. https://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumendid/lisa_2_rakendusplaan_2018-2020.pdf.

Euroopa inimõiguste asutuste võrgustik (ENNHRI) (2020), *The rule of law in the European Union. Reports from national human rights institutions*.

Euroopa Komisjon (2019, 2020), *ELi õigusemõistmise tulemustabel*.

Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse edendamise platvorm, <https://www.coe.int/en/web/media-freedom/the-platform>.

Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse edendamise platvorm (2020), Eesti valitsuse vastus platvormile Venemaa valitsuse uudisteagentuuri Sputnik kohta. <https://rm.coe.int/estonia-reply-en-sputnik-24january2020/168099922f>.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. märtsi 2010. aasta direktiiv 2010/13/EL audiovisuaalmeedia teenuste osutamist käsitlevate liikmesriikide teatavate õigus- ja haldusnormide koordineerimise kohta (audiovisuaalmeedia teenuste direktiiv), ELT L 95, lk 1.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1937 liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta, ELT L 305, lk 17.

GRECO (2013), neljas hindamisvoor – *Korruptsiooni ennetamine parlamendiliikmete, prokuröride ja kohtunike seas. Hindamisaruanne. Eesti*.

GRECO (2015), neljas hindamisvoor – *Korruptsiooni ennetamine parlamendiliikmete, kohtunike ja prokuröride seas. Vastavusaruanne. Eesti kohta*.

GRECO (2017), neljas hindamisvoor – *Korruptsiooni ennetamine parlamendiliikmete, kohtunike ja prokuröride seas. Teine vastavusaruanne. Eesti*.

GRECO (2018), viies hindamisvoor – *Evaluation Report on Estonia on preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies*.

Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228>.

- Justiitsministeerium (2019), *Kuritegevus Eestis – 2019*.
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/korruptsioon.html>.
- Justiitsministeerium (2019), *Registreeritud kuriteod aastatel 2003–2018*.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/registreeritud_kuriteod_2003-2018.xlsx.
- Justiitsministeerium (2020), Eesti korruptsiooni ja huvide konflikti vältimise e-koolitus – YouTube'i veebileht. <https://www.youtube.com/playlist?list=PL5JI001vz8bOi09N3PabBK2ogjrf0k03V>.
- Kohtute haldamise nõukoda (2020), *Kohtute haldamise nõukoja soovitud õigusemõistmise korraldamiseks eriolukorra ajal*. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/news-related-files/khn_sovitused_kohtutele_eriolukorras.pdf.
- Korruptsioonivastase erikomisjoni veebisait.
<https://www.riigikogu.ee/riigikogu/komisjonid/korruptsioonivastane-erikomisjon/>.
- Nõukogu soovitus, milles käsitletakse Eesti 2020. aasta riiklikku reformikava ja esitatakse nõukogu arvamus Eesti 2020. aasta stabiilsusprogrammi kohta. ST 8177/20 - COM(2020) 506 final.
- Piirideta Reporterid (2020), *Does crisis at leading daily mean end to investigative journalism in Estonia?* <https://rsf.org/en/news/does-crisis-leading-daily-mean-end-investigative-journalism-estonia>.
- Registrite ja Infosüsteemide Keskus, e-toimik. <https://www.rik.ee/et/e-toimik>.
- Registrite ja Infosüsteemide Keskus, e-äriregister. <https://www.rik.ee/et/e-ariregister>.
- Teabevahetuse peadirektoraat (2020), Eurobaromeetri eriuuring nr 502: korruptsioon.
- Teabevahetuse peadirektoraat (2020), Eurobaromeetri kiiruuring nr 482: ettevõtjate suhtumine korruptsiooni ELis.
- Virtuaalne riigikülastus Eestisse seoses õigusriigi olukorda käsitleva 2020. aasta aruandega.

II lisa. Eesti riigikülastus

Komisjoni talitused korraldasid 2020. aasta juunis ja juulis virtuaalsed kohtumised järgmiste asutuste ja organisatsioonidega:

- Eesti Ajakirjanike Liit
- justiitsministeerium
- Keskkriminaalpolitsei
- kohtute haldamise nõukoda
- Pressinõukogu
- prokuratuur
- rahapesu andmebüroo
- Riigikogu korruptsioonivastane erikomisjon
- Riigikohus
- Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet
- Transparency Internationali esindaja Eestis ühing Korruptsioonivaba Eesti

* Komisjon arutas õigusriigi üldküsimumsi ka mitmel kohtumisel järgmiste organisatsioonidega:

- Amnesty International
- Civil Liberties Union for Europe (Euroopa kodanikuvabaduste liit)
- Civil Society Europe
- Conference of European Churches (Euroopa kirikute konverents)
- EuroCommerce
- European Center for Not-for-Profit Law (Euroopa mittetulundusõiguse keskus)
- European Centre for Press and Media Freedom (Euroopa ajakirjandus- ja meediavabaduse keskus)
- European Civic Forum (Euroopa kodanike foorum)
- Free Press Unlimited
- Front Line Defenders
- ILGA-Europe
- International Commission of Jurists (Rahvusvaheline Juristide Komisjon)
- International Federation for Human Rights (Rahvusvaheline Inimõiguste Föderatsioon)
- International Press Institute
- Lifelong learning Platform (Elukestva õppe platvorm)
- Open Society Justice Initiative/Open Society European Policy Institute
- Reporters without Borders (Piirideta Reporterid)
- Transparency International EU